Özel Barış Mahkemesi: Kolombiya'da Adaletin Tesisi İçin Bir Araç[1]

written by Paola Molano Ayala | 13 Aralık 2022

Paola Molano Ayala[2]

Bugün size Kolombiya'nın geçiş dönemi adaleti (GDA) sürecinden bahsetmek istiyorum. Kolombiya'da resmi bir geçiş yaşanmadan çeşitli GDA mekanizmaları uyguladık. Bu sunumda özellikle sivil toplumun katılımına odaklanacağım. Sunum dört bölümden oluşuyor: Bağlam; Kolombiya'da GDA mekanizmalarının seyri; 2016 barış anlaşması Kapsamlı Hakikat, Adalet, Onarım ve Tekrarlamama Sistemi[3]. Bu kapsamlı sisteme sivil toplum kuruluşlarının katılımını ve sistemin unsurlarından biri olan Özel Barış Mahkemesi'ni (Special Jurisdiction for Peace, JEP) konuşacağız.

1. Bağlam

Çatışma 1960'larda gerillaların toprağa erişiminin olmaması ve sol hareketlerin Küba devriminde başarılı olmasıyla başladı. Silahlı çatışmaya dahil olan farklı gruplar vardı. 1960'larda sol gerilla grupları, 1970'lerde ise kontrgerilla gruplar ortaya çıktı. 1980'lerin sonu, 1990'ların başında bazı barış denemeleri oldu. Bu denemeler sonunda aktif gerilla grupları olarak geriye FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) ve ELN (Ejército del Pueblo) kaldı. Ortadan kaldırılan paramiliter gruplar ise organize suç çetelerine dönüştü ve böylece şiddet hep yeniden üretildi.

Tüm bunların yanında ülkede oldukça güçlü ve köklü bir mağdur hareketi var. İlk mağdur örgütlenmeleri 1970'lerde yasadışı gözaltılar, zorla kaybetmeler ve devlet baskısına tepki olarak ortaya çıktı. Sadece devlet tarafından değil aynı zamanda gerilla ve paramiliter gruplar tarafından da işlenen suçlara karşı örgütlendi bu mağdur hareketi. GDA mekanizmaları konusunda da bu

harekete bağlı olarak uzun bir geçmişe sahibiz.

2. Kolombiya'da GDA mekanizmalarının seyri

1991'de gerillalara af tanındı ve yeni bir anayasa yapıldı. 1997'de ülke içinde yerinden edilenler yönelik insani yardımlar yapıldı. Bu tam bir GDA mekanizması değildi ancak yine de büyük bir etkisi oldu. 2005'teki Adalet ve Barış Yasası ile daha yetkili GDA mekanizmaları kabul edildi. Paramiliter gruplara yönelik olarak DDR (Disarmament, demobilization and reintegration, Silahsızlanma, Silahlı Savaşçıların Terhisi ve Yeniden Entegrasyonu) programı benimsendi ve eski paramiliter grupların mağdurlara yardım etme yükümlülüğü de bu yasanın bir parçasıydı. Fakat bu bir idari veya yargısız bir mekanizma değildi.

2011'de mağdurlar ve Arazi İadesi Yasası toprağın yeniden dağıtılması yasası idari bir onarım programıydı ve Adalet ve Barış yasasındaki bazı sorunları iyileştirmeyi hedefliyordu. Mağdurlar bu yasayla çatışmanın mağdurları olarak resmen tanındı. Böylece mağdur kategorisi bir yasal belge içinde tanımlanmış oldu. Aynı zamanda hakikat hakları için de özel bir mekanizma oluşturuldu.

3. 2016 Barış Anlaşması

2016'da hükümet ve FARC arasında bir barış anlaşması imzalandı. Bu süreç boyunca mağdur örgütleri bu tedbirlerin süreci nasıl etkileyebileceği konusunda tartışmalara dahil oldular. 2012'de başlayan Havana Barış Görüşmeleri 2016'da sona erdi. Gündem kapsamlıydı; kırsal gelişme, demokratik sistem, siyasi haklar, uyuşturucu politikası, DDR, mağdur hakları süreçteki tartışmalı konulardan bazılarıydı. Kapsamlı Hakikat, Adalet, Onarım ve Tekrarlamama Sistemi de barış anlaşmasının parçası olarak bu şekilde ortaya çıktı.

Aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin katılımı için de özel mekanizmalar oluşturuldu. Sivil toplumdan tekliflerin sunulması, ulusal ve yerel zirveler düzenleme ve Havana'daki delegasyonlarla görüşme bunlardan bazılarıydı. Zirveler BM ve Kolombiya Ulusal Üniversitesi tarafından düzenlendi. Amaç gündemdeki konulara dair mümkün olduğunca çeşitli ve farklı yaklaşımı sürece dahil edebilmekti. Bu nedenle sivil toplumun yanı sıra ekonomik aktörler ve akademisyenler ve diğer paydaşlardan da öneriler toplanmaya çalışıldı.

Mağdurların barış görüşmelerine katılımı da bu sürecin önemli özelliklerindendi. Farklı failler tarafından mağdur edilmiş kişiler kaygı ve taleplerini aktarmak üzere Havana'ya davet edildi. Mağdur örgütlerinden yaklaşık 50 temsilci Havana'ya gitti. Bir diğer önemli gelişme ise barış görüşmelerine kadınların katılımıydı. Mağdurların Havana'daki görüşmelerinden esinlenilmişti ve amaç toplumsal cinsiyetin resmi beyanlara ve anlaşmalara dahil edilmesiydi. Ayrıca etnik grupların da barış görüşmelerine katılımı, etnik perspektifin barış anlaşmasına dahil edilmesini talep etmek için doğrudan katılım açısından kadınların katılımına benzerdi ve barış anlaşmasına etnik grupların bakış açısının dahil edilmesini sağladı.

2012'de müzakereci olarak kadınlarla kadın gündeminin tartışılması için Ulusal Kadın ve Barış Zirvesi toplandı. Temel talep kadınların müzakereci olarak barış görüşmelerine katılması ve gündemlerinin barış tartışmalarına dahil edilmesiydi. Bu zirve iki kadının tam yetkili olarak hükümet heyetine girmesiyle sonuçlandı ve bu acıdan çok önemliydi. Zirvenin başka bir önemli sonucu ise toplumsal cinsiyet alt komisyonunun kurulması idi. Bunun kurulmasından sonra sivil toplum kuruluşlarından temsilciler toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması için önerilerini sundu. Mağdur hakları ve DDR süreçleri burada tartışılan önemli konular arasındaydı. Bu alt komisyon oldukça yenilikçi bir mekanizmaydı.

4. “Kapsamlı Hakikat Adalet Onarım ve Tekrarlanmama Sistemi”

Bu sistem, mağdurların haklarını yerine getirmek için yeni mekanizmalar yaratma ihtiyacı ile birlikte geçmişten alınan birçok dersin sonucuydu. Temel derslerden biri bütünlüktü. Yani önlemlerin etkin olması onları birbirini tamamlamasına dayanıyor. Sistem dört birimden oluşuyor: İlki, kaybedilen kişileri arama birimi. İkincisi, hakikat komisyonu. Komisyon adalet ve hakikat hakkından sorumlu. Üçüncü birim olan Özel Barış Mahkemesi (JEP) hakikate daha yargısal bir yerden yaklaşıyor. Son ve dördüncü birim ise mağdurlar birimi.

4.1 Sivil toplum kuruluşlarının GDA sistemine katılımı

Katılım bu kapsamlı sistemin önemli bir ayağı olarak benimsendi. Örgütsel ve bireysel katılıma imkan tanındı ve bölgesel bir yaklaşım kabul edildi. Örneğin hakikat komisyonunda katılımın çok güçlü olduğu bir mekanizma oldu. 11 binden fazla görüşme gerçekleştirildi. Sivil toplumdan ve toplumun diğer kesimlerinden yüzlerce rapor toplandı. Bunların yanında çatışmanın tekrarlanmaması için diyalog gibi güçlü bir strateji benimsendi. Katılım için farklı mekanizmalar hayata geçirildi. Örneğin sivil toplumdan 10.000’den fazla tavsiye önerisi komisyonun raporundaki önerilere dahil edilmek üzere sonuldu.

4.2 Özel Barış Mahkemesi (JEP)

JEP sorumluluğun kabulüne dayalı özel bir cezai uygulamaya dayalı yargısal bir mekanizma olarak kuruldu. JEP, her bir vakanın nasıl ele alınacağına karar veren, soruşturmaları yürütmekle görevli, vakaları seçen, ve seçilen soruşturmaların daha öne alındığı adli birimlerden oluşuyor. Bu birimler:

1. Soruşturma ve Kovuşturma: Hesap vermeyi reddeden failler için kurulmuş ve en yüksek yetkiye sahip birim.
2. Hakikat sorumluluğunun kabulü ve gerçeklerin ve davranışların belirlenmesi için yargı birimi.
3. Af ve af için yargı birimi.
4. Yasal durumlarının tespiti için yargı birimi
5. 4 daire

JEP dosyaların seçilip ve önceliklendirilmesi ilkelerini benimsedi. 2005’teki Adalet ve Barış Yasası’ndan alınan dersler sayesinde sorumluluğu en fazla olan faillere ve en ciddi dosyalara odaklanıldı. Hakikatin ortaya çıkarılmasına yönelik diyalojik bir süreç işledi. Böylece mağdurlar da faillerin ifadelerine dair yorum yapabiliyor. Geçmişte paramiliterlerle yürütülen süreçte her şey faillerin ifadesine dayanıyordu. Mağdurlar sadece faillerin söyleyeceklerini dinlemek için oradaydı ama bu daha da mağdur ediciydi ve hakikatin sadece bir boyutu dinlenmiş oluyordu. Bu diyalojik yaklaşım hem cezai yargılama süreci açısından hem de mağdurların tanınması açısından çok faydalıydı.

Sivil toplumun JEP’e katılımı

Bu iki kanaldan gerçekleşti. Mağdurlar ve mağdurların temsilcileri katıldı ama aynı zamanda sivil toplum kuruluşları da özel bir mekanizmayla sürece dahil olabildi. Bu üç farklı senaryoda gerçekleşebiliyor. Ceza yargılamasının başlamasından önce, davanın önceliğine ilişkin görüş bildiren raporlar sunuluyor. Örneğin JEP kaçırmaları önceliklendirmeyi seçerse sivil toplum kuruluşları buna dair fikir belirtebilir ve davanın ölçeğini belirlemeye yardımcı olur. Süreç başladığında, katılım bireysel ya da grup olarak akredite olanlarla sınırlıdır. Yargılama sürerken yorum ve taleplerden oluşan belgeler sunuluyor. Duruşmalara katılım da mümkün. Bu senaryoların tümünde toplumsal cinsiyet ve etnik temelli yaklaşım zorunlu.

[1] Bu yazı, Paola Molano Ayala'nın 26 Ekim 2022 tarihinde FES Türkiye desteğiyle DEMOS Araştırma Derneği tarafından düzenlenen "Geçiş Dönemi Adaleti Seminerler: Kolombiya'da Adaleti Tesis için Bir Araç Olarak Özel Barış Mahkemesi" etkinliğinde yaptığı konuşma sırasında DEMOS ekibi tarafından alınan notlara dayanarak derlenmiştir.

[2] Paola Molano Ayala avukattır ve Kolombiya Ulusal Üniversitesi'nde anayasa hukuku alanında lisansüstü eğitim aldı. New York Üniversitesi'nde uluslararası hukuk alanında yaptığı yüksek lisansın ardından Los Andes Üniversitesi'nde sosyoloji alanında yüksek lisansına başladı. Profesyonel deneyimi ağırlıklı olarak kamu sektöründe ilerledi. FARC ile müzakere sürecinde Barış Yüksek Komiserliği Ofisi'nde danışman olarak görev yaptı. Temsilciler Meclisi'nde, Özel Barış Mahkemesi'nde ve hakikat komisyonunda çalıştı. Aynı zamanda Dejusticia'da kadın ve LGBTİ+ hakları üzerine ve stratejik davalar hakkında araştırmalar yürütüyor.

[3] Kapsamlı Hakikat, Adalet, Onarım ve Tekrarlamama Sistemi (The Comprehensive System of Truth, Justice, Reparation, and Non-Repetition) Kolombiya Barış Anlaşmasında yer alan ve oldukça detaylı bir GDA sürecini öngören mekanizmalar bütünüdür.

Bu blog yazısı Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Derneği Türkiye Temsilciliği'nin katkıları ile hazırlanmıştır. Bu yazıda yer alan görüşler FES Derneği Türkiye Temsilciliği'nin görüşlerini temsil etmez.